



# Самур

№ 8(313) 2017-йисан 30-сентябрь

1992-йисан январдилай акъатзава

**ЦИЙИВИЛЕР**

[www.samurpress.net](http://www.samurpress.net)

Гүнгүнна хутада



Азербайджан Республикадин Президент Ильгам Алиев тапшуругъдалди арадал гъайи талуку комиссияди 1918-йисуз эрмени дашнакри ва большевики чадин агъалийрин кыилел гъайи мусибатар субтазавай сурар къалурзовая Къубадин Мемориал Комплекс гүнгүнна хтун патал теклифар гъазурнава. Алай вахтунда ина инсанрин къарабар жагъанвай чаяр, къуяр гүнгүнна хтуни, комплекс гегъеншаруниз иғтияж ава.

Виликай къvezmай 1918-йисуз Къуба уездада кыле фейи вакыйирин 100 йис тамам жезва. Гъавиляй Къубадин Комплекс жезмай къван фад гүнгүнна хтуна къланзана. Гъар 1918-йисуз иниш агъзурралди туристар къvezva. Къецепатан уылквейрай къvezvai туристар къвенкъве комплексдиз килигиз физва.

**Албан гелер квахъзана**



Кыл акъуддай ксари лугъузтайвал, алай вахтунда Къебеле, Огъуз, Исмаиллы, Шеки ва маса районра 42 албан килисаяр ава. Абурукай анжак къвед – Ниж ва Киш хуърерин килисаяр гүнгүнна хтунва. Амайбур чикъиз, арадай акъатзава.

Огъуз ва Исмаиллы районрин килисаяр иллаки барбатI гъалда ава. Къвердавай абур алай чаярни квахъзана. Талукъ идарайрин са шумуд варз инлай вилик и районра хъайи къвалахдарри диндин карханаяр гүнгүнна хтун патал кылди план түккүйрнаватланы, чи тарихдин дегъ гелер хуън патал икъван гагъди са карни къылле тухванвач.

## И ЧИЛ ХАЙИ ДИГЕ Я



Ахчегъ шегъер

sos!!!

## ЭКС НҮМУНӘ

Azərbaycan dövlətinin multikulturalizm və tolerantlıq sahəsində bütün dünyaya nümunə göstərdiyi bir vaxtda Respublika Təhsil Nazirliyi eks nümunə göstərib. Orta məktəblərdə “Ləzgi dili” fənninin dərs saatlarını azaldıb, həftədə iki saatdan bir saata salıb. Niyə? Məgər nazirlik respublikamızda yaşayan müxtəlif xalqların dillərini, mədəniyyətini, adət-ənənələrini inkişaf etdirməsinə dövlətimizin xüsusi önəm verdiyini bilmir? Bilir. Amma...

Əmməsi budur ki, nazirlik milli dillərdə dörsələrin keçilməsi ilə bağlı illərlə yığılb qalmış problemləri həll etmək əvəzinə bu yolu seçib. Eks təqdirdə son 40 ildə respublikamızda ləzgi dilində cəmi 2 dərsliyin nəşr edildiyini, eksər məktəblərdə hər sinif iki-üç kitabın düşdürüünü, kadrların çatışmadığını nəzərə

alıb, dərsliklərin nəşri, ləzgi dili müəllimlərinin hazırlanması qayğısına qalmalı olardı.

Dərs saatlarının azaldılması ilə əlaqədar Quba, Qusar, Xaçmaz, Qəbələ və İsmayıllı rayonlarından onlarca oxucu redaksiyamıza müraciət edib. Onlar soruştururlar: “Həftədə bir saat dərs keçmək hənsi dili öyrənmək olar? Niyə belə qanunsuzluğa yol verilir? Respublikamızın köklü xalqlarından olan ləzgilərin dilinə niyə öğey münasibət bəslənilir?”

Inanıraq ki, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin rəhbərliyi tərəfindən bu suallara tezliklə cavab veriləcək.

**“SAMUR” Ləzgi Milli Mərkəzi**  
**“SAMUR” qəzeti redaksiyası**

## ВУНДЕРКИНД ИЗ КУСАРОВ

Главные герои проекта «Удивительные люди», второй сезон которого недавно стартовал на канале «Россия 1», поражают воображение. Они способны на все: их талант – за гранью возможного, уникальные способности участников шоу заставляют зрителя поверить – для человеческого разума предела не существует.

Одним из таких участников стал 6-летний лезгин Руслан Сафаров из города Кусары Азербайджанской Республики, поразивший телезрителей и членов жюри своими уникальными математическими способностями.

Сам Руслан Сафаров называет себя



«человек-калькулятор» и мечтает стать программистом – математике с самых малых лет его учит отец Фуад Сафаров,

видящий сына в будущем великим математиком.

Руслан справился со всеми задачами, поставленными перед ним жюри, не сделав ни одной ошибки, покорив жюри своими знаниями. Отметим, что в состав жюри входят телеведущая Ольга Шелест, танцов Евгений Папунаишвили, спортсменка-боксер Наталья Рогозина и профессор Василий Ключарев.

Покоренные знаниями 6-летнего вундеркинда члены жюри проекта «Удивительные люди» подарили ему телескоп.

# ДАГЕСТАН РАСПАХНУЛ ОБЪЯТИЯ



14 сентября в Махачкале состоялся Форум соотечественников. Целью Форума явилась консолидация этнических дагестанцев, проживающих за рубежом и в регионах России, сохранение этнической идентичности, национальной самобытности.

Участие в форуме принимали этнические дагестанцы – видные общественные деятели, представители деловых кругов, проживающие в Турции, Сирии, Ираке, Иордании, Азербайджане, Германии, Франции, Израиле, Украине и Белоруссии, Эстонии, Казахстане.

Азербайджанскую Республику на форуме представляли Имран Рзаев - член Лезгинского Национального Центра «Самур», Седагет Керимова - редактор лезгинской газеты «Самур», Камран Курбаналиев - редактор лезгинского журнала «Алам», Тейфур Багиров и Руфат Абдуллаев - члены правления Благотворительного общественного объединения «Дербент».

На проведенных панельных дискуссиях участники форума обсудили вопросы укрепления сотрудничества с соотечественниками, планы по международному и межрегиональному сотрудничеству, сохранение и укрепление культурных связей.

15 сентября, в рамках празднования Дня единства народов Дагестана, в Дербенте состоялось пленарное заседание Форума соотечественников, в котором также принял участие глава республики. Он обозначил важность сохранения и укрепления взаимосвязей народов Дагестана, независимо от их местонахождения, и выразил уверенность, что, несмотря на огромную географию распространения этнических дагестанцев, все они даже сквозь века сохраняют свой дагестанский стержень и национальную идентичность.

О работе с соотечественниками, проживающими за рубежом, рассказала министр по национальной политике Республики Дагестан Татьяна Гамалей. Было отмечено, что в 40

странах мира проживает более трех миллионов этнических дагестанцев. Самая большая дагестанская диаспора – около 500 тысяч человек, находится в Турецкой Республике.

Редактор газеты «Самур» С. Керимова в своем выступлении рассказала о важности создания этнографического музея-страницы. «Дагестан может и должен стать первым таким музеем. Ведь не зря страна гор столетиями привлекает внимание путешественников, учёных со всего мира своей уникальностью: разнообразием народов, населяющих его. Их свыше 100. До сих пор мир поражается тому, как на сравнительно небольшой территории, в мире и согласии, проживает такое количество народов. Мы можем говорить о толерантности в Дагестане хотя бы на одном примере. Ни в одной республике с таким относительно небольшим количеством населения не вещаются телевидение и радиопередачи на 14 языках, не выпускаются газеты, журналы и книги. В Дагестане есть многое, чем можно удивить туристов – это и героическая его история, и красоты природы, и народные умельцы, и неповторимое танцевальное искусство. Пришло время показать всю палитру духовной культуры и мудрости его народов. Для реализации этой идеи требуется государственный проект, капиталовложения. Это моя заветная мечта и я верю, что её претворение в жизнь даст толчок для позитивных изменений в культурной жизни наших соотечественников во всём мире», – сказала она.

Отрадно, что глава Республики Дагестан тепло отзывался о лезгинской газете «Самур» в Азербайджане. «Самур» – интересная газета. Как верно подметила госпожа Керимова, эта газета действительно стала мостом дружбы между народами Азербайджана и Дагестана. Я не раз читал вашу газету, даже бывало, просил перевести для меня некоторые материалы. Признаюсь, я нашел ее очень интересной и содержательной. Так и продолжайте, Седагет ханум. Желаю процветания вашей газете!»

Затем состоялась церемония награждения соотечественников за большой вклад в укрепление торгово-экономических и культурных связей РД с зарубежными странами. Среди награжденных была и С.Керимова.

В завершение форума участники посетили крепость Нарын-Кала, где смогли насладиться ярким музыкально-театрализованным представлением «Дербент – Дагестан – Россия: Хроника тысячелетий – на дружбе народов держится мир!»

Участники мероприятия смогли окунуться в историю Дербента с древних времен до сегодняшнего дня. Для многих зрителей приятным сюрпризом стала песня, слова и музыка которой принадлежат главе Дагестана. Организаторы форума потрудились на славу. Все было организованно на высшем уровне, с душой. Гости увезли с собой самые яркие впечатления.

**Имран РЗАЕВ,**  
заместитель председателя  
управления Лезгинского  
Национального Центра «Самур»

Лезгины отличаются выдающимися способностями и выказывают вообще большую охоту к учению, в котором, благодаря своим характеру энергии и настойчивости, достигают в короткое время блестящих успехов.

**Надеждин П.П.**  
**Кавказский край:**  
**природа и люди.**  
**-2-е изд. - Тула,**  
**1895. С.77**

Бедный лезгин старается предоставить приезжему точно такие же удобства, какие можно иметь у богатого: то, чего не будет у него, он попросит у соседей или родственника, так что вам покажется, будто все лезгины одинакового состояния... Гость – полный хозяин в доме. За столом хозяин только и заботится о том, как бы лучше угостить своих гостей.

**Дубровин Н.**  
**История войны и**  
**владычества русских**  
**на Кавказе. – Т. I.**  
**Кн. I. С.539.**

# ВО ИМЯ СПАСЕНИЯ РОДНОГО ЯЗЫКА

В 2009 г. мэнский язык был объявлен «мертвым». В настоящее время жители острова Мэн способствуют возрождению родного языка своих предков.

«Ячастопосещаюместныйбар«Альберт», чтобы пообщаться с друзьями на мэнском языке. Странно подумать, но несколько лет назад это могло закончиться тем, что меня попросили бы покинуть бар», – рассказывает Адриан Каин, инспектор по развитию языка из Мэнского фонда национального наследия, является одним из тысяч носителей мэнского языка, относящегося к кельтской группе и близкородственного ирландскому и шотландскому (гэльскому) языкам. Спустя несколько веков, проведенных в бездействии, этот язык в настоящее время переживает неожиданное возрождение.

«Мэнский язык – это история чудесного возвращения, – говорит Дэвид Харрисон, преподаватель, который последние двадцать лет занимается изучением вымирающих языков по всему миру. – Этот язык поразил меня тем, что бросил вызов судьбе, находясь на грани выживания».

В течение XIX в. мэнский язык все сильнее уходил в тень под давлением английского языка. По данным официальной переписи населения, в 1901 г. всего лишь 9,1% жителей острова Мэн заявляли, что говорят на мэнском языке, а в течение следующих нескольких десятилетий их количество стремительно сократилось до 1,1%.

Жителей острова Мэн заставили думать, что их язык ничего не стоит, – утверждает Харрисон. – Это негативное отношение усваивается обществом и приводит к тому, что люди отказываются от своего языка. Несмотря на это, оставалось много людей, которые боролись за сохранение своего языка. Доказательством их поддержки стало сообщение, опубликованное в 1897 г. в местной газете города Пил, которое приглашало всех жителей, неравнодушных к мэнскому языку,

посетить собрание, положившее начало созданию Мэнского языкового общества, которое было официально учреждено двумя годами позже.

Одним из инициаторов возрождения мэнского языка стал Брайан Стоузл, который решил выучить этот язык в 1953 г. после прочтения статьи, написанной Дугласом Фарагером, который глубоко переживал по



поводу стремительного упадка своего родного языка.

Стоузл и Фарагер на протяжении нескольких выходных разъезжали по острову на автомобиле и слушали старые магнитофонные записи на мэнском языке. «Вначале на меня смотрели, как на сумасшедшего, – рассказывает Стоузл. – Но затем стало ясно, что под видимой поверхностью скрывается огромное количество людей, поддерживающих мэнский язык».

В настоящее время более 1800 человек заявляют, что могут говорить, читать и писать на мэнском языке.

В декабре прошлого года Харрисон побывал на острове Мэн, чтобы снять документальный фильм о мэнском языке.

«Это удивительно, но они создали поколение «новых носителей» мэнского языка», – говорит Харрисон, комментируя, как далеко зашло движение за возрождение языка.

Начальная школа «Bunscoil Ghaelgagh», обучение в которой ведется практически полностью на мэнском языке, сыграла ключевую роль в возрождении языка. Эта школа, основанная 14 лет тому назад, насчитывает 70 учеников. Все предметы в этой школе преподаются на мэнском языке, за исключением урока английского языка, который проводится раз в неделю. Это был не первый случай, когда ученики

«gagh» отправили письма в эту организацию с вопросом: «Если наш язык мертв, то на каком же языке мы пишем?». С тех пор состояние мэнского языка классифицировали как «на грани исчезновения».

«Все больше родителей учеников начинают изучать мэнский язык, поскольку их дети говорят на нем. Ведь это хорошо – знать, о чем говорят твои дети», – рассказывает Мэтьюс.

По словам Харрисона, использование современных технологий сыграло решающую роль в успешном возрождении языка. Адриан Каин стал первым, кто начал выкладывать видео и подкасты на мэнском языке на YouTube и стал активным пользователем Twitter, общаясь на мэнском языке. Недавно Каин также закончил разработку приложения для смартфонов на мэнском языке, которое скачали уже тысячи людей.

«Присутствие мэнского языка стало ощущаться во многих аспектах повседневной жизни и культуры. «Я был изумлен тем, с какой страстью люди относятся к этому языку, – рассказывает Харрисон. – Я видел и слышал, как его используют в любых проявлениях – в текстовых сообщениях, в субтитрах к видеороликам, в социальных сетях. Я даже видел, как в церкви проводят рождественскую службу на этом языке».

Возрождение мэнского языка отразилось также и в музыке. По словам Бриши Маддрелл, инспектора по развитию музыки, жители острова Мэн все больше отдают предпочтение музыке, исполняемой на мэнском языке. Маддрелл и сама выступает в составе нескольких мэнских коллективов.

Размышая о времени, проведенном на острове Мэн с целью исследования мэнского языка, Харрисон отмечает: «Решающим фактором для возрождения языка является истинная гордость и любовь, испытываемая к нему. Возрождение языка на острове Мэн служит наглядным примером этого».



этой школы с помощью букв пытались достучаться до других на своем родном языке. В ответ на издание ЮНЕСКО в 2009 г. «Атласа языков мира», находящихся под угрозой исчезновения», в котором мэнский язык был объявлен, по сути, мертвым, несколько учеников школы «Bunscoil Ghael-

# ВИНЕЛ АКЬУДЗАВАЧИР ДЕЛИЛАР АБУР ЧАКАЙ ВУЧИЗ ЧУНУХАРЗАВА?

(Эвел газетдин 2017-йисан  
30-август тилитда)

Агъалияр күчарун ақыван залан шарттара кылле тухузтай хын, рекъера ағзурралди инсанар гъелек жезвай. И кардикай хабар күр Европади урус пачагъидиз вичин наразивал къалурна. Англияда күчарзайбуруз күмек гун патал къилди комитет арадал гъана. Комитетди къафкъязвийриз күмек патал гзаф пулар къаттана.

И делилар, гъакини Кеферпатаң Къафкъяздин халкъарин къилел гъайи мусибатар чунуҳарун, империядин чапхунчиларин сиясат гъахълуз ақудун патал либерал тарихчи В.О.Ключевскийди къхъенай хын, дагъустанвијар, лезгијар, чеченар, черкесар вагышы тайифајар я. Россияди вичин стратегиядин везифајар гъялун патал абур мұнтыңғарна қланзаяв. (Килиг: Ключевский В.О. Т.5. Москва, 1958. С. 195-196).

Гъам Урустадин, гъамни къецепатан улквейрин гзаф сиясатчияр, алимар ва къхирагар и фикиррин акси экъечин. Французтин сейли кълемәгъли Шандреди 1887-йисуз къхъенай: «Аслу тушир вахтунда чеченар къилди жемият хызы авай ва абур халкъдин сабрини идара ийизвай. Агъаяр, гъакимар авачиз вири саки сад хызы яшамиш жезвай... Чеченияр лугъуз-хъувредай, рикI ахъя, ақуладин хцивал авай инсанар я. Урустин офицерри абуруз «Къафкъяздин французар» лугъуда».

Брокгаузан энциклопедияда чеченри ва лезгири Къафкъяздин дияведа къугъвай ролдикай икI къхъенва: «1840-йисал къведалди чеченияр Россиядих галаз иштегвилелде рекье физвай. Ингье а үйисуз абур бейтегефвал чуриз мажбур хъана. Урустин гзаф хъел аваз абурувай яракъар вахчуз алахъна. Гъавиляй чеченияр машгур Шамил патал элячина ва абуру 20 үйисуз датана Россиядин аксина женг чугуна, нетижада эхиримжидан лугъуз тежедай къван чехи къуватар терг хъана...

...Мұнтыңғар тахъун, викIегъвал, зиреквал, дурумлувал, эхирдалди душмандин хура ақвазун, секинвал хуын женинга лезгири къетенвал я ва икI тирди фадлай вирида, гъатта абурун душманнин хиве къунва.» (Энциклопедический словарь Т.38. С. 785-786. СПб., Брокгауз-Ефрон, С.-Петербург).

Гъа и чешмеда къалурзаявайлар, гъам чеченияр, гъамни лезгијар а чавуз азад жемиятар хызы яшамиш жезвай. Абуру чун вири «үзденар» (азадбур, барабарбур) я лугъузтай ва абуру гзаф краарал гъалтайла Урустада авачир демократиядин къайдайрикай менфят къачузтай. Аквазвайвал, ихтин халкъар «вагъшибур» хуунух мумкин тушир ва империядин гъилибанри чиз-чиз, къастунай абуру вири дұньядис «вагъши тайифајар» хызы кълемедиз гузувай.

Ингье къецепатан гзаф тарихчиди къылухын вад үйисуз-1859-1864-йисара и чапхунчийрин аксина женг давамарнай. Урустин пачагъидин къецепатан гъукуматрикай и делил чунуҳарун патал Къафкъяздин дияве Черкессия мұнтыңғар арайдалай къулух күттеги хъана лагъанай. Гъакъикъатда и дияве Гъажи Муртуз агъя кылле аваз лезгири давамарай ягъунрилай къулух къилиз акъатна. Дагъви женгчийрилай 900 гъилера гзаф тир 360 ағзур аскердин кылле аваз Имам Шамил есирда къурдалай гуғъульниздич фельдмаршалдин чиндиз лайихлу хайи княз А.И.Барятинскийди урус пачагъ II Александрандл ракъурай рапортда

къхъенай: «Фад-геж муридиизди и ва я маса имамдин регъбервилик кваз цийи къилелай къил хажда ва макъам гъатай кумазни и улыкве рам авун патал чна чуғур къван вири зегъметар юхдиз ақудуда.» (Записки князя А.И.Барятинского о внутреннем состоянии Кавказа // Русский архив. М., 1889. N4. C.618).

Фельдмаршалди игътият ийизвай



Гъажи Муртуз агъя. 1864-йисуз Л.Ф.Верешагина чуғур портрет.



женгчийрикай сад Имам Шамил къеви дуст, Къиблепатаң Дагъустандин лезгири имам Гъажи Муртуз агъя тир. Ада 1858-йисан 22-иондилай 30-августадан Имаматдин Лезги Шар хвени. Гъажи Муртуз агъади 26 гъилера генерал Врангелан къушунрих галаз дяве авунай. А ягъунрин вахтунда лезгири урустин 20 офицер ва 900 аскер яна къенай. Генералди Лезги Шар 10 үйкъан къене къада лагъанай. Ингье гзаф къуватар квадарай ам и кар патал 70 югъ къван вахт серф ийиз мажбур хъана.

Шамила вич къадайдалай са шумуд варз вилк къереттин Чехибуруз, гъакини Гъажи Муртуз агъадиз Къафкъязда муридииз хуын патал къилди тапшургъар ганай: (Килиг: А.Руновский. Мюридииз и газават // Русский вестник. 1862. N12. С. 644-658). Шамила ихтигин тапшургъар гайди ва абуру къилиз ақуладавай касарин тіварар фельдмаршал А.И.Барятинскийди 1861-йисан январдиз урустин пачагъыдан ракъурай рапортдан гъатнава. Ина Гъажи Муртуз агъадин тіварни ава. Имам Шамила адавай Къиблепатаң Дагъустандин лезгири күмекдалди вири Дагъустан үзийи къилелай къарагъарун қланбай. Талукъ органри къедалди и фактни къевирнава.

Делилар гъикъван чунуҳарай-Тани, са бязи месзляйр къвердавай винел акъатзала. 1863-йисан иондиз Гъажи Муртуз агъадин ва Имам Шамил науби Кибит Магъамадин имид хва Къази Магъамадин къеретти урустин күшунрих галаз женг чуғунай. Идалай гуғъульниздич къегъыл лезгири 8 ағзур аскер касдикай түккүрнавай къереттін. Гъикъван ятла авайвал лугъун четин я.

Маса делилар хызы, и делилни къедалди чакай чунуҳарзаяв. Гъакъикъат лагъайла, са мус яттани винел акъатдайди шаксуз я.

гъустанвириз эвер гун къабулна. Ана къхъенай: «Дагъустандин агъалияр налогрикай азад ийизва, чилер ва тамар гъабурун ихтиярда вугузва. Агъалийиз алишвиришдих, устарвилых ва маса жуъредин зегъметдин қівалахрих галаз машгъул жедай ихтиярар гузва. И ихтиярар таъминарун патал Гуржистандиз, Жар-Балакендиз, Шекидиз, Ширвандиз, Къубадиз ва Дербентдиз физвай рекъер агъалийиз ачуарзаяв... Гъавиляй чипиз ихтиярар ганвай агъалийивай урус пачагъидин къушунрих галаз дяве авунилай гъил къачун қалабазая.» (Очерки истории Дагестана, т.1. Махачкала, 1957).

Къафкъяздин сердердин и къарап дилай къулух гъиле яркы къунвай вишералди инсанар милли азадвилин гъерекатдикай хечин. Гъажи Муртуз агъадин къушунда 10 ағзурдалай Тимил лезгијар амуқына. ГъакI яттани ада 24 ағзур урус аскеррих галаз женгнин къил кутуна. Урус генералрин портрата Гъажи Муртуз агъадин къагъриманвилер къалурзаяв ихтияр гафар ава: «Текдиз амуқынавай пеленгдиз ухшар тир Лезги Гъажи Муртуз агъади чи къушунриз гъафилдай басрухар гуз эхирдалди женг чугзвай. Вичин къуватрин са паяр телефон хъайдалай къулухни адап женгчи руғыр рекиин мумкин хъанач.» (ЦГВИА. Ф. 400. On.259/909. D. 43).

Къве вацралай гзаф вахтунда давам хъайи эхиримжи женгера Имам Гъажи Муртуз агъя са шумудра уфтан хъанаттани, урус генераллар алала къушунар гъана на лезгириз басрух гана. Гъакин къурбандариз рехъ тагун паталди имамди чин қівалериз хъфиз қалабазай-тур ахъяна. Адах галаз эхирдалди 4 ағзур лезги амуқына. Идалай къулух чапхунчийрин 30 ағзур аскер экеңнавай чехи къушундих галаз пуд юкъуз къиле фейи дяведа вичел залан хирер хъайи имам урустин гъиле гъатна. Урус пачагъидин генералри ам Тифлис къеледин дустагъда туна.

1864-йисан зулуз дустагъда къегъал имамдин портрет чуғур Л.Ф.Верешагина адан гъакъиндей икI лагъанай: «Гъажи Муртуз агъя гзаф женгчи, гафунилай элячI тийидай, гъазаблу бунтунин регъбер тир.» Урус генералри вичиз гъикъван зулумар авунттани, абурувай дустагъда Имам Гъажи Муртуз агъадин женгчи руғыр рекииз хъанач. 1842-йисан майдиз къиле фейи дяведа 2 генерал, 66 офицер ва 2 ағзур аскерар, 1843-йисан август-декабрь варзарца 93 офицер, 2528 аскерар (ибур Тимиларнавай рекъемар я - М.М.) квадарай урус генералри анжак Имам Гъажи Муртуз агъадих галаз ягъунра тахминан 100-елай гзаф офицерар ва 6 ағзурдаған аскерар квадарнай.

Тарихчиди къхъизвайвал, Къафкъяздин дияведен вахтунда урустин къушунрих аксина виридалай гужлүз женг чуғур халкъар чеченияр ва лезгири тир, гъавиляй пачагъиди Түркиядиз и халкъарин векилар генани гзаф къучарнай. И делил чечен тарихчи Абдурагъман Авторхановани тестикъарзая. Са бязи чешмейр ақвазвайвал, а чавуз урус пачагъиди Түркиядиз 200 ағзурдаған аскерар лезгири къучарнай. Гүзгүльлай абурун са паяр Сириядиз фенай. А чавуз зулум авуна гъурбатдиз акъудай чи ватанэгълийрин къадар гъикъван ятла авайвал лугъун четин я. Маса делилар хызы, и делилни къедалди чакай чунуҳарзаяв. Гъакъикъат лагъайла, са мус яттани винел акъатдайди шаксуз я.

Музефтер МЕЛИКМАМЕДОВ

## КВЕЗ ЧИДАНИ?

Генералвилин тівар ганай

Пачагълугъдин Урустадин вахтунда сейли хъайи лезги генералар садни къвед туш. Гына къуллугъ авунилай аслу тушиз абуру гъамиша чешне къалурдай. Ихтиин машгъур лезги генералрикай сад Къазанфаров Гъасан Къазанфаран хва (1841-1928) я. Вич Къиблепатан Дагъустандин Мамрач хуры дидедиз хъайи Гъасан Къазанфарова Урустада вини дережадин чирвилер къачурдалай къулух военный инженерди хъиз, и улыкведен са шумуд вилаятда қівалахнай. Гзаф йисара Яргыл Рагъэкъечдай пата яшамиш хъайи ам вичих чехи алакунар авай кас тир. А девирда ада хъиз военный мукъвер садавайни эцигиз жезвачир.



Гъасан Къазанфарова шумудни са инженерривай тахъай са қівалах къилиз ақудай. Енисей вацлал мұнгыз эцигайдалай къулух ам къецепатан улквейриз сейли хъана. Англиядин, Германиядин, Франциядин ва Италиядин гъукуматри адаz чин үлквейриз теклифна. Ингье Г.Къазанфарова а теклифар къулунач ва Урустада қівалахун давамарна.

Идалай къулух урус пачагъиди Г.Къазанфароваз вичин къилив эверна. И машгъур инженердин алакунаркай кирикай хабар авай пачагъиди адаz генералвилин чин ва къизилдин медаль гана. И вакъиадилай къулух лезги генералди 30-дав агакъна цийи военный мукъвер эцигнай. Енисейдал эцигнавай мукъвел къилди Гъасан Къазанфарован тівар къхъенва.

## Чахъ гъихътин тіварар авай?

XIX виши йисарин къедин лагъай паюна түккүрнавай Къуруш, Балужа (КіурукІнар) ва Ихир хуверин хизанра яшамиш жезвай агъалийрин къилиз сиягъра (Дагъустан Республикадин Гъукуматдин Архив. Ф. 21. Сиягъ 5. Д. 55. Ч. 425-692) лезги итимирин агъадих галай тіварар дуышуыш жезва: Аба, Абдүт, Абуц, Агадан, Авлан, Агъул, Азмет, Асвар, Бабахай, Баки, Баки, Баку, Бали, Бедер, Бейгъян, Инаст, Йахсум, Калабет, Крым, Къайтагъ, Къирим, Мазан, Мазид, Майсум,



Мали, Малман, Мамут, Мансуд, Меликмамед, Мемет, Месен, Мугъул, Мурсали, Муругъ, Мутазиф, Мутачиб, Мушагъ, Мұышкуъ, Овбат, Палапи, Пашкур, Ражи, Рубат, Сайд, Сасум, Серур, Тураб, Хас, Цамах, Цапир, Цатах, Циклам, Цихали, Чигни, Чубун, Чулавхан, Шавал, Шамхар, Шеки, Шизаф.

Аквазвайвал, а чавуз дидейри чин рухвайрал гзафни-газф чакирин тіварар тазвай. Гадайрал шегъерринген вахтунда лезгири са къве тівар хкатун шартшыналди амай тіварарикай менфят къачузмач.

# ALADAŞDA ŞƏNLİK

*Qusarlılar xalqın maariflənməsindən otrü var-yoxunu sərf etmiş, əvəz gözləmədən xeyirxahlıqlar göstərmış həmyerlilərinin xatirəsini qətblərində daim yaşadırlar.*

*Belələrinə XIX əsrda Həzrə kəndində "Maarif" cəmiyyəti açmış, özünün ikimərtəbəli evinin bir neçə otağını bu cəmiyyətin və kənd məktəbinin ixtiyarı-*

*na vermiş İshaq əfəndini, Kuzun kəndində şəxsi vəsaiti hesabına böyük məktəb binası tikdirmiş Möhibəli əfəndini, Xuluq kəndində öz pulu ilə məktəb inşa etdirmiş Hacı Cavadı və başqalarını misal göstərmək olar. Sevindirici haldır ki, onların maarifçilik ənənələrini yaşadanlar rayonda bu gün də var:*

Bu ilin sentyabrın 10-da Qusar rayonundakı "Şahdağ" istirahət mərkəzinə gedən yolda, Zindanmuruq kəndinin Aladaş məhəlləsində tanınmış iş adamı Sabir Fərzəliyevin evindən ətrafa şux musiqi sədaları yayılırdı. Evin böyük həyatında qələbəlik idi. Bura gənclərlə dolu idi. Şəhər Zindanmuruq kənd orta məktəbinin müəllimləri və IX-XI sinif şagirdləri üçün təşkil olunmuşdu.

Mətbəxdən bozbəş, dolma, plov qoxusu gəlir, sərin meh kabab ətrini yayırdı. İri samovar-

lardan elə hey çay süzülürdü. Gənclər onlar üçün açılmış süfrə arxasında oturub yemək yeyir, deyib-gülürdülər. Məktəbin müəllim kollektivinə ən hörmətli qonaqlar kimi xidmət göstərilirdi. Hamının üzündən sevinc yağırdı. Səbəbi...

Bu il nəinki Qusar rayonunun, ümumiyyətlə respublikamızın tarixində ilk dəfə bir kənd məktəbinin iki şagirdi təhsildə qazandıqları nailiyətlərə görə qızıl medala layiq görüldü. Bu sevinci insanlara iki zindanmuruqlu gənc - Mustafa Azadov və Salik Ağamuradov yaşadıb. Onların medala la-

yiq olduqlarını sübut etmələri isə hamının ikiqat sevincinə səbəb olub.

Mustafanın 657 ball toplayaraq BDU-nun fizika, Salikin isə 637 balla ATU-nun müalicə-profilaktika fakultəsinə daxil olması xəbərinəni hər kəs böyük ruh yüksəkliliyi ilə qarşılıyır.

Bu qələbəni təntənə ilə qeyd etmək fikri tanınmış xeyriyyəçi Sabir Fərzəliyevin ideyası oldu. Doğma Zindanmuruq kəndindəki qədim məscidin bərpası, kənd yollarının abadlaşdırılması və bir sıra digər xeyirxah işlərin müəllifi kimi tanınan, öz elinə, yurduna bağlılığı ilə sorğu uzaqlara yayılan Sabirin həm də maarifçi olduğunu onu yaxından tanıyanların çoxu yaxşı bilir. Onun uzun illərdən bəri doğma kəndindəki məktəbə himayədarlıq etməsinə, təhsildə fərqlənən yeniyetmələrə təqaüd verməsinə, ali məktəblərə daxil olan gənclərə maddi yardım göstərməsinə, o cümlədən, zindanmuruqlu gənclər üçün kənd məktəbində ali məktəblərə hazırlıq kurslarının açılmasının təşəbbüsü və təşkilatçı olmasına həmkəndliləri artıq öyrəşiblər. Əslində S.Fərzəliyev bunları "çox sağ ol" qazanmaq və ya məshurlaşmaq üçün etmir. Xeyirxahlı onun qəlbinin səsidi.

Gənclər üçün Aladaşda şəhər keçirmək fikrinə düşəndə də fikrində xeyirxah niyyət olub: "Qoy digər gənclər üçün numuna olsun. Bilsinlər ki, təhsildə qazanılan hər uğur elin sevincidir".

Yemək mərasimindən sonra tədbirin təntənəli anları başlanır. Yuxarı siniflərin şagirdləri müəllimlərinin ətrafında dövrə vururlar. Məktəbin müəllimi, şair Ləzgi Bəhlul təxəllüsü ilə tanınan Pəhləvan İbrahimov bu gündü tədbirin əhəmiyyətindən danışır, onun təşkilatçılarına minnətdarlığını bildirir.

Məktəbin direktoru Sudya Mançarov ali məktəblərə daxil olmuş məzunların adlarını fərqləçəkir. Onların arasında Azərbaycan Texniki Universitetinin tələbəsi Abbas İslamov da var. Maraqlıdır ki, şagirdlərin təhsil uğurları bütün kəndin uğurlarına çevrilib. Bu ilin qızıl medalçısı Sulik IX-X siniflərdə oxuyarkən riyaziyyat üzrə respublika olimpiadasının qalibi olub. Riyaziyyatçı olmaq fikri ilə qəbul imtahanlarına hazırlanmış yeniyetmənin birdən-birə qrupunu dəyişməsi onun müəllimləri və doğmaları üçün gözlənilməz oldu. Lakin istedadlı gəncə 9 ay kifayət



republikanın irəlidə gedən məktəblərində birinə çəvrilir.

Şagirdlərin sevimliyi, onların qələbində riyaziyyata böyük sevgi oyatmış gənc müəllim Tehran İsbələyev özünün və həmkərləri Rövşən Azadovun, Fehmi Azayevin, Qabil Kələntərovun, Camaləddin Heydərovun və başqalarının təbriklərini tələbələrə çatdırır.

Sabir Fərzəliyev öz ənənəsinə sadıq qalaraq, tələbə adını qazanmış 7 gəncə, o cümlədən Azərbaycan Mühəndislər Universitetinin tələbəsi Hacibala Xasiyevə pul mükafatları təqdim edir.

Tədbirə dəvət olunan "Samur" qəzetinin redaktoru S.Kərimovaya da söz verilir. O, uğur qazanmış gənclərin hər birinə öz kitablarını bağışlayır.

Sonra ləzgilərin ənənəvi rəqs mərasimi olan dem başlanır. Şagirdlərlə müəllimlərin rəqs yarışını seyr etmək olduqca maraqlı idi. Öz nəvələri ilə bərabər onlara tamaşa edən S.Fərzəliyev sevincini gizlədə bilmir: "Arzu edirəm ki, bütün kəndlərimizdə gənclər bilik, savad qazanmaq uğrunda yarışınlar", - deyir.

Aladaşda şəhər axşama kimi davam edir. Dəstə-dəstə evlərinə qaydan gənclərin üzündən bəxtiyyarlıq və sabaha inam yağırdı. Bu inamı onlarda Sudya Mançarov başda olmaqla müəllim kollektivi və maarifçi mesenat Sabir Fərzəliyev yaratmışdı.



etdi ki, tibb universitetinə qəbul olunsun.

Digər qızıl medalçı Mustafa keçən il fizika üzrə respublika müsabiqəsinin qalibi olub. Bu, adı qələbə deyildi. Onu qazanmaq üçün gənc müsabiqə üzrə appelyasiya komissiyasına müraciət etmiş, haqlı olduğunu sübut etmişdi. Hərəkəti məzun Respublika Fənn Olimpiadalarında 2 dəfə dalbadal respublika üçüncüsü olub.

Gələn il məktəbi bitirəcək yeniyetmələr arasında indidən bilik yarışı gedir. Onlardan 4 nəfər daha ümidi vericidir. IX siniflər arasında riyaziyyat üzrə rayon olimpiadadasında 1-ci yeri tutmuş Urfan Pəhləvanov da belələrindəndir.

Sevindirici haldır ki, yuxarı sinif şagirdləri arasında təhsildə seçilənlərin bir qismi qızlardır. Vəfa Kıcıbəyovanın tələbə olması isə kənd qızlarını daha da ruhlandırır.

Zindanmuruq kənd orta məktəbinin uğurları direktor Sudya Mançarov adı ilə bağlıdır. Bu həyat eşqi, yaradıcılıq əzmi ilə işləyən gənc direktor kənd adamlarının təhsilə münasibətini kökündən dəyişdirə bilib. 2010-cu ildə 32 yaşında ikən məktəb direktoru təyin olunanda həmkarları arasında onun bu işin öhdəsindən gələcəyinə şübhə edənlər var idi. Lakin S.Mançarovun işə yanaşma üsulları və tələbkarlığı öz gözəl bəhrəsini verməyə başladı. Artıq bu məktəb ali təhsil ocaqlarına qəbul olunan gənclərin sayına görə nəinki rayonun, eyni zamanda

Sədaqət KƏRİMOVA

# ДЕМЕР ЖЕДА

Алатай гъафтеда Кылар райондин Хылдерин хуыре хъсан са мэрекат кылы фена. Түркиядун Балыкесир вилаетдин Маньяс райондин Яла хуырай тир Йүзжел Ахтыланни Хылий тир Зумрууд Рагмановадин лишан кутунин мэрекатди



гзаф инсанар агуднавай. Яргъал рекъер атана вичин къанидан тупухъ тупал кутаз атанвай жегъилдин ва адан мукъвакъилийрин вилик Зумруудан буба Сейфедин, диде Семият ва маса хайибур экъечинавай.

Түркиядай атанвай мугъманрин кылы Бурса шегъердин «Дагъыстан» жемиятдин регъберрикай тир, вичихъ и уылкедин лезгийрин, гъакъни вири

дагъустанвийрин арада чехи гъурмет авай элдин агъсакъал Рамазан Кор ва адан паб Гулуумсер авай. Авайвал лагъайтла, и жегъилар сад-садаз кысмет хүнин себебкар Рамазан я.

20 иисалай виниз Түркияда яшамишзавай хиливи Жерия Бадаловади вичин хва Сеймурас хайи хуырай вахан руш Зияфет свас яз тухванва. Зияфет къилихрални алакъунрал лагъайтла, бурсавияр гъейран я. Адан кылиив мугъманвиллиз атай Зумруудни ина вириз бегенмиш хъана. Рамазанан меслятталди адах галаз таниш хайи халудин хва Йүзжелан рушал рикъ ацукуна.

И кыве жегъил агуудзавай майлар гзаф ава: къведни лезги хуыре яшамиш жезва, къведанни зегъметдал рикъ ала, къведазни дидед чал багъя я. Йүзжел хизандин 7 аялдикай сад я, Зумрууд 4 аялдикай. Къведазни четинвилер акунва.

Мэрекатдиз къватл хъанвайбур лезги чалал рахуни виридак рульгү кутунвай. Зумруудан баде Гъуланбигиди баядрал илигайла вириз регъят хъана. Ахпа Сейфедине вичин түккүйрнавай чаларал илигна.

Рушан тупухъ тупал кутун и кыве хуыр, гъакъни Йүзжелни адан хизан мукъувай чизвай къелемэгъли, «Самур» газетдин редактор Седакъет Керимовадин хиве тунвай. Ада и кар кылиз акудна жегъилориз баҳтлавал, Яла хуурууз жегъиз яз лезги рульгү, лезги адетар, лезги чал тухузвай Зумруудазни халисан лезги сусан суракъда аваз яргъарай атанвай Йүзжелаз къени, чими, хайи мут түккүйрн талабана.

Мукъвара Яйлада вижевай мехъер кылы фида. Гиламаз мукъва-къилияр деминик физ гъазур жезва.

«САМУР»

# “СУВАРИН” ТАВАТ

И гъилера «Самур» газетдин редакциядиз илифай тават лезгийрин харусенталдай рикъ алайбууз хъсандин чида. Ам цүд йисуз «Сувар» Лезги Маниринни Кыльерин Ансамблдин солист хайи Альвия Гъасанова я. Бакудин Гъукуматдин Университет акъалтларна тъвар-ван авай са компаниада къалахзавай и иер руша ансамблдиз цийи гъава, лезги рульгү гънай. Чи халкъдин манирални кыльерал ашукъ тир Альвия жегъилар патал чешне тир. Лезги чалал хъсандин рахазвай и рушан рикъ алай крарикай сад дидед чалал акъатзавай ктабар къелун тир. Вичин кыльерай лагъайтла, къияй-кылди зерифвални викъегъивал къвахъдай. Мад са алакъун ава Альвиядих. Чи халкъдин баядар хуралай лугъуз пары къандай адаз. Ансамблди эцгай сөгненең къугъвадай. Вичин верци юмор квай рахунралди вири гъейрандардай. Гъавиляй эхиримжи йисара ада «Самур» газетдин ва «Сувар» ансамблдин мэрекатарни тухванай.

Вичин буба Элманнин диде Месмедин ватан тир Кылар райондин Шаклар ва Зинданмуругъ хуырерал адан газфнин-гзаф рикъ алай. Фад-фад гъа хуырерай марагълуу макъалаяр къхена редакциядиз гыйдай.

Ингье күд йис инлай вилик Альвиядин мөхъер хъана. «Сувар» ансамблдин чехи коллективди мукъувай иштирак авур а мөхъерин суракъар яргъарай чылана. Халисан дем хызы кыле феи а межлисдал лезги маниринни кыльерин гъүжетунри инсаныз хуш легъзеяр баҳшнай.

Альвия вичин уымуурдин юлдаш тир Эльдар Пашаева халаз санал Твер вилаетдин Удомля шөгъерда яшамиш жез күд йис я. Гила абурухъ са гадани са руш ава.

«Сувар» ансамблдин кыл С.Кери-



мовади коллективдин 20 иисан юбилейдиз талукъарна чапдай акъудай «Сувар» тъвар алай ктаб акурла Альвиядивай вичин вишин накъвар хүз хъанач.

«Чи халкъдин уымуурда къетен са вакъти тир «Сувар». Гзаф инсанар и ансамблди лезгийрин медениятда къугъвазвай рольдин гъавурда бегъемдиз акъунвач. Зун ва зун хытин цүдларди жегъилар патал ам зурба мектеб тир. «Сувар» - дидед чал, халкъдин адетар, дүстүрлүк, садвал лагъай чал тирди за ватандай яргъара генани хъсандин къатлана. «Сувар» - зи уымуурдин цүд йис я. А цүд йис хъаначиртла, зи уымуурдих дад жечир», - лагъана Альвияди. Ахпа ктаб вичин рикъив агудна...

Айнур БАЙБУЛАТОВА

# РГАЗВАЙ БУЛАХ



Шагъ дагъедин ценерив, Стартур хүрелай винидих Кыларин дөгъ хуырерикай тир Кыльхуур экъя хъана. И хуыре алай вахтунда күд алам. Са шумуд хизан лагъайтла, гъар гатфариз ини хквела, зулун къаяр гатгунайла хъифа. Абуруук сад Къаяханум Зербалиевадин хизан я. Вичин итим Нежмединада галаз 8 аял чехи авур и дишегъли вичин хва Гъуснеддинан хизандихъ галаз яшамишзава.

Абур Кыльхуурбадиз күчч хъанватлани, гъар гатфариз Кыльхуур из хквела, зулалди ина чинин адеддин кар-кеспидихъ гелкъведа. Кыльхуур акваз-акваз хуырерин жергедай хкатуни тал гузва бадедиз. Ина иеси амачир салар, цан цазмачир генг чилер акваз рикъ ишезва адан.

Элдин шаир тир, вичин 80 иис хъанвай Къаяханум Зербалиевади са ялце шумудни са баядар хуралай къелна заз. Налугъуди рязвай булах тир Къаяханум баде.

Мулдин цукъвер экъечинава  
Чи Кыльхуурън хивериз мад.  
Яр къведатла ялгъуз атуй,  
Ахмурариз мад.

\*\*\*

Садлагана къарагъмир, гар,  
На къанидан рекъер къада.  
Несиб тахъай яр акурла,  
Валлагъ, рикъин са пад тада.

\*\*\*

Жибиндавай зарлу жуна,  
Ирид цавуз акъатай яр.  
Кланда лутгъуз вучдай вуна,  
Югъни ийф хыз къакъатай яр.

\*\*\*

Вун дагъларай мус хквела,  
Къацу яйлах къвал хъай яр.  
Са шив къачу, чун гваз фирай,  
Кузай рикъин тал хъай яр.

\*\*\*

Я бахтавар мили шагъвар,  
Вакай къати гар жедайд туш.  
Бубади ваз тагайтлани,  
Зун масадан яр жедайд туш.

# ВОЗРОДИМ НАШИ ТРАДИЦИИ

Уважаемые читатели газеты «Самур»! Хочу поделиться с вами наболевшей темой: почему мы, лезгины, не стараемся популяризировать нашу национальную форму одежды на праздниках, торжественных мероприятиях, свадьбах?

Я не спорю, на дворе 21-й век, и наша молодёжь наравне с молодёжью



## ЕЩЁ РАЗ О «ЛЕЗГИНКЕ»

Не успела зурна проиграть несколько тактов, как на площадку выскочил красавец. Сделав пируэт какой-то и взмахнув руками, он сложил их на груди и помчался по кругу... Звучит зурна, все хлопают ладонями в такт. Быстрее, быстрее движется. Из столпившихся возле круга, взмахнув руками, впорхнула горянка на середину, отставив от корпуса левую руку, а правую подняв над головою, плывет по кругу, извивая тонкий стан. Точно крылья бабочки трепещут широкие рукава; откинутый белый платок птицей вьется за танцующей горянкой; звена украшениями, она манит и зовет за собой кавалера. Тот то гоголем обойдет вокруг красавицы, то кинется словно сокол, выделяя ногами замысловатые

штуки; она ловко увертывается от объятий, ухаживания, убегает от него и снова зовет. За первой парой вылетают разом две-три пары, и снова начинается магическое объяснение в любви, страстное, полное движений и огня. Видел я лезгинку на сценах театров, но столичные знаменитости не могут передать и половины той грации и прелести движений и души, какую вкладывают в танец эти подлинные горцы; что ни движение, то грация и пластика. Сама природа, видно, обучала их этим выразительным, полным красоты и грации жестам

(Воинов К.М. Очерки Дагестана. Военный сборник. – СПб. 1900. Т.6, стр. 433-434).

# Гъар ктаб ХALQA ІТНАФ



# са вакъиа я МОСКВАДАЙ САВКЪВАТ

AZSAYLI XALQLARIN  
FOLKLORU

III

Bu yaxınlarda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutun nəşri olan "Azsayı xalqların folkloru" seriyasından III kitab işiq üzü görüb. Ləzgi folkloruna həsr olunmuş layihənin rəhbəri Folklor İnstitutunun direktoru, akademik Muxtar Kazimoğlu, redaktoru Dağıstan Dövlət Universitetinin professoru Hacı Qaşarovdur.

Tanınmış qələm sahibi Sədaqət Kərimovanın gərgin axtarışlarının

məhsulu olan "Mənim şair xalqım" adlanan bu kitab ləzgilərin zəngin şifahi xalq ədəbiyyatının geniş yayılmış janrlarından olan bayatılara həsr olunmuşdur. Bayatıların mövzular üzrə sistemləşdirilmiş, onların toplandığı coğrafi ərazinin genişliyi, onların Azərbaycan, Dağıstan, Türkiyə ləzgilərinin dilindən qələmə alınması, bayati yaradıcılığı ilə məşğul olmuş el şairləri haqqında məlumatların verilməsi kitabı səciyyələndirən əsas cəhətlərdür. Müəllifin "Folklor muzeyi" adlandırdığı Qusarın ayrı ayrı kəndlərində mövcud olmuş "bayati məktəbləri" haqqında verdiyi məlumatlar böyük maraq doğurur.

Ləzgi xalqının şifahi xalq yaradıcılığına böyük məhəbbətdən yaranmış kitabın 300 səhifəsi ləzgi dilində, 100 səhifəsi Azərbaycan dilində qələmə alınmışdır. Kitabın dəyərini artırın cəhətlərdən biri müəllifin Azərbaycan dilinə bədii tərcümə etdiyi 420 ləzgi bayatisının da buraya daxil edilməsidir. Ləzgi folklorşunaslığına töhfə olan bu kitab geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Алай вахтунда Волгоградда яшамиш жəзвай кىшىарви къелемэгъли Гылал Аскерован «Битавваль» тıvar ганвай ктаб Москвада чапдай акъятнава. Шаир ва журналист, къени къилихрин, къакъан руъъдин инсан тир Гылал Аскерован къетиен хатI къелдайбуруз ада гъеле юкъван мектебда къелдай йисарилай малум тиরтәни, вучиз ятәни ада къилди ктаб акъудначир. Ингье эхирни вичин сад лагъай ктаб къелдайбурун ихтияrda вугана авторди.

КъватIалда шаирди ях-шур йисалай газаф вахтунда къъевнай шииррин чешнеяр, гъялни Стап Сулейманаз талукъарнавай «Түккүр тавур чыл» поэма гъатнава. Ктабдин redaktor Фехреддин Оружов я.

Сифте гафуна Г.Аскерова вич къелемдив агудай аллатай девиррикайни инсанрикай икI ихтилатзава: «Чи къвале чна нефес чуғазвай гъавадикни кваз гъамиша лирикадин руъъ квай. Зи дидеди нянрихъ

мугъманар ацай столдихъ вичин рагьметлу дах Нурдин Шерифовان чылар фасагъатдаказ къелдай. Чи суфрадихъ зи халу Иззет Шерифован сатирадин, гъуърметлу зарийрикай Забит Ризванован ва Байрам Салимован, гъуъртыйз заз устадвал авур Лезги Ниметан лирикадин, прозаик ва публицист Ядуллагъ Шейдаева язвай тардин ван жедай. Санал къватI хъайила абуру хордалди манияр лугъудай... Лезги Нимета зи гъиликай къуна, поэтикадин сирер чирдай рекъер къалурна. Са шумуд чылни новеллаяр райондин газетдин чинриз акътайдалай къулухъ зи рехъ тайин хъана...

Зи шиирап Азербайджандани Дагъустандан газетриз, журнализ, алманахиз акътнава. 1974-йисан апрелдиз зун Бакудай Махачкада, а чыван СССР-дин педвузрин фестивалдиз ракъурна. Гъа йикъара тıварван авай шаиррикай Ализа Сайдова, Шагъэмир Мурадова

Соңчарлар ойнадын көнчүлүк, дар-шашында мактаб  
Ойнадын розын көздөн сүрөттөн  
Да көнчүлүк мактабында  
«Лезги көнчүлүк мактабы»

ГЫЛАЛ АСКЕРОВ

БИТАВВАЛ

зи чылариз гайи къиметди заклувар кутуна.»

РикI акун четин я чарадан,  
Жезва гъам къати зи къвердай:  
Дүньядин дердерин арада  
Гъавурда тақынин дерт ава,  
- лугъузтай шаирдин и ктаб адан  
рикIин гъарай я. Дерин гъиссер,  
еку фикирар күжүннавай и  
ктаб къелдайбуру хүшилледи  
къабулдайдан чылахъ я чун.

## ЧІАЛАКАЙ ШИИРАР



ярап» медениятдин мərkəzdi «Цийи Къафъаз» чапханadixh галаз санал «Лезги чалан аламатар: хайи чалакай шaiirrin эсерар» тıvar алай къватIал чапдай акъудna.

КъватIал 5 лагъай гъилера кыile физвай «Лезги чалан лексika: am хүн va вилик тухун» тıvar алай районрин уртах илимдинни тəжрибадин konferenziyadiz talukъarnavайди я.

КъватIалда Дагъустandin Azerbayjandin XVII vişh iysarilay inikhъ shiirar tesniyafai 100-dav agakъna shaiirrin eserar gъatnava. «Куъредин ярап» medeniyyatdin mərkəzdi aradiz gъanvay kitab kъel�айбуру xushvileldi kъabulna. KъvatIaldin redaktor районdin medeniyyatdin idaradin kъyl, shaiir Mairudin Babahonov я.

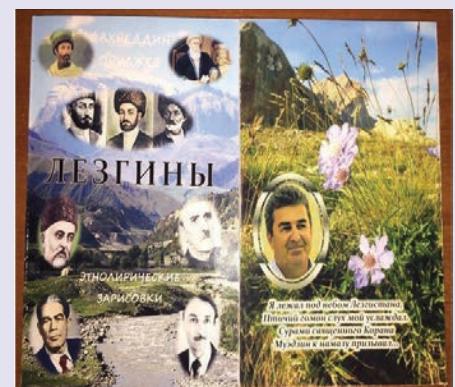
И йикъара «Дидед чаларин югъ» лиşandik kвaz, Стап Сулейmanan районda karidik kвай «Куъредin

## ЭТНОЛИРИКА ПИСАТЕЛЯ

Недавно вышла в свет новая книга Фахреддина Оруджева "Лезгини. Этнолирические зарисовки". Книга представляет собой оригинальную композицию из исторических исследований, лирических миниатюр, эссе, окрашенных личностным отношением автора. Автор рассказывает о судьбах и жизненных путях людей своего окружения, оставивших в истории народа и родной культуры тот или иной след. Пытаясь творчески осмысливать своё время и своё окружение, он приходит к пониманию себя как этнического создания. Как человека, самоопределяющегося в мире национальных и

традиционных символов и знаков, ценностей и завоеваний народного духа. Автору важно не только рассказать о красоте родной земли, о людях её и талантах, но, самое главное, - сохранить в мире эту красоту, поделиться радостью её существования.

В предисловии к книге автор отмечает, что он назвал свои заметки этнолирическими зарисовками, подразумевая под ними своеобразные художественные открытия эмоционального харак-



tera, навеянные отголосками и мотивами родных просторов. Автор пытается переосмыслить ценности и эстетические символы народного духа, что определяли бытие народа и чем он жив в настоящее время.

## QARABAĞ SALNAMƏÇİLƏRİ LƏZGİLƏR HAQQINDA

Azərbaycanın XIX və XX əsr salnaməçilərindən Mirzə Camal, Mirzə Yusif Qarabağı, Mir Mehdi Xəzani, Rzaqulu bəy Mirzə Camal oğlu, Mirzə Rəhim Fəna, Baharlı, Həsən İxfa Əlizadə, Həsənəli Qaradağı, Mirzə Adığözəl bəy, Əhmədbəy Cəvanşir və başqaları Qarabağ haqqında bir sıra tarixi, ədəbi-bədii, publisistik öcherklər yazmışlar. Onların əsərləri ayrı-ayrı vaxtlarda "Qarabağnamələr" (iki kitab) adı ilə çap olunmuşdur.

Qarabağ salnaməçiləri yeri gəldikcə ləzgilər haqqında da maraqlı məlumatlar vermişlər. "Qarabağnamələr" in ikinci kitabına (Bakı, 1991) daxil edilmiş əsərlər də bunu sübut edir. Bəzəi salnaməçilər türk, fars, ərəb dilləri ilə yanaşı ləzgi dilini də bilirdilər. 1855-ci ildə "Kavkaz" qəzetində Mirzə Camalın "Qarabağ tarixi" əsərinin

rus dilində tərcüməsini çap edən məşhur şərqşunas, Qafqaz Arxeoqrafiya Komissiyasının sədri Adolf Berje yazmışdı: "Mirzə Camal fars, ərəb və osmanlı dillərində başqa avar və ləzgi dillərini də bilirdi." (Bax: "Kavkaz" qəzeti, 1855, N61).

Aşağıda Qarabağ salnaməçilərinin ləzgilər haqqında verdikləri bəzəi məlumatları diqqətə çatdırırıq.

Mirzə Camalın "Qarabağ tarixi"ndəki "İbrahim xanın nizam-intizamı və hakimiyyəti zamanında olan qaydalar haqqında" fəslində deyilir: "... Qarabağ ellərindən tovcü pulu alınmadı. Hərdən bir Dağıstandan ləzgi qoşunu gətirildikdə ləzgi qoşununun məvacibini ödəmək və ləzginin itmiş və ya ölmüş atının əvəzini vermək üçün ellərdən tovcu pulu, sursat, taxıl,

qoyun və mal alıñardı."

Mirzə Rəhim Fənanın "Tarixi – Cədidi – Qarabağ" əsərinin "Əxbar və həvadisati – mütəfərriqə" bölməsində yazılıb: "1199-cu ildə (1784) Qubalı Fətəli xan həm Qarabağ üzərinə qərvəvül qəsdi ilə gəlib və qarət edibdir. Avarlı Ümmə xan ki, o vaxt İbrahim xana qız verib, onunla həqqi-qərabəti var imiş, bu xəbəri eşidib İbrahim xan Fətəli xana müqabilət edə ya etməyə İbrahim xana havadar çıxməq niyyəti ilə 3000 nəfər ləzgi qoşunu Qarabağa göndərər ki, əhyanən Fətəli xan bir də Qarabağ gəlsə, onunla müqabilət etsinlər. Bu qəsd ilə ləzgi qoşunu 3 ay Qarabağda oturub Fətəli xan gəlmədiyinə qayıdılarsı Dağıstanı."

Həsən İxfa Əlizadənin "Şuşa şəhəri-

nin tarixi" əsərinin "İbrahim xanın hakimiyyəti dövrü" bölməsində belə bir məlumat verilib: "... İbrahim Xəlil xan qonşu xanlarla dostluq və ittifaqda qohumluq və girov mübadiləsi üssülləndən da istifadə edirdi... Zərurət zamanı ləzgilərdən ibarət cəsur əsgərlər qarabağlıların köməyinə gəlirdilər. Bir çox hallarda İbrahim Xəlil xan Car-Balakəndən ciddi hərbi yardım almışdı. O, dağıstanlıların köməyi ilə Qaradağ vilayətinə səfər etmiş və müqavimət göstərən Kürdəştə alt-üst etmişdi. Həmin döyüşdə İbrahim Xəlil xan Kürdəştə hakimi Mustafa xanı əsir etmişdi. İbrahim xanın Şahsevənə, Xoja, Naxçıvana, Gəncəyə və başqa vilayətlərə səfərlərində də Car-Balakən ləzgiləri iştirak edib şücaət göstərməşdilər."

# “САМУРДИН” МЕКТЕБ

Хъана къван, хънач къван гъвчи са хуър. Ини инсанар вири сад хъз пел чуру, вилера гъм авайбур тир. Абур акъван кесиб тир хъи, са кънхинъни муд кутазмачир. Гъйле къур са карни арадиз къведачир, фу кванцяй акътдай инсанрин. Ингье и хуъре кефияр къумбар, сандухар ацай садни авай - Кускафттар. Вуч сир ятани, хуърунбур кесиб хънчай Кускафттар девлетлу жезвой. Чеб генани къвера гът тавурай лугъуз Кускафттардин къваливай яргъз къекъведай абур.

Садра и хуъруз яр-гъярай са чатухъан атана. Хуърун агъя кылеле цуру са къвал гънгуна хтуна, вичиз са кархана расна къвалахив эгечина ам. Хъсан устар тирвилляй адан гълихъ къвалах градай. Хуърунбур чатухъандин алакъунар акваз адаз къумек гуз алахъдай. Балкандиз ций ленэр ягъз тазвайди гъим, ракъун алатор къланзайвай гъим. Садазни въз лугъудачир чатухъанди. Са тимил чавалай хуърун гзаф гъурмет авай касдиз элкъвена ам. Са Кускафтадиз ам аквадай вил авачир. Касди гъкъван «Ша, илиф!», - лагъйтани, къари адад агатдачир.

Чатухъан атайдалай хуърунбуруз Кускафттар пашман яз аквазвай. Чатухъанди лагъйтана, рикл аз вичин къалах ийизвай. Адан рикле са мурад авай. Вацал гур селлериз таб гуз жедай ракъун мугъз эцигун. Датана вичин карханадиз инай-анай ракъарин къусар ялзай ада.

Къвалахрик къил гъкъван акахъйтана чатухъандиз хуърунбурун гъларни аквазвай. Абурун гъм авай вилер акваз къарай атлазай касдин. Себеб Кускафттар тирди чир хъайила чатухъан им вучтин сир ята чириз алахъна.

Са ийифиз, хуър ксайла чатухъан Кускафттардин къвалин патав гвай валарин арада чуънухъ хъана. Адан япарихъ типрен у-у ийизвай ванер галукъзай. Ингье, чатухъан кичедайбурукай тушири. Къуд пад

мичивили къурла Кускафттар ракъарай акътна, вацл галайнихъ фена. Чатухъанни адан геле гътна. Вацун къеве агақайла, Кускафттарди элкъвена инихъ-анихъ килигна, садни авачиз акурла цин винел къвач эцигна вацун юкъ галайнихъ фена. Чатухъан сирнавиз-сирнавиз адан гуъгъуна гътна. Вацун юкъва, къуре чилел са тар экъччанай. Кускафттар тарцин хъалхъамдиз гъхъна садлагъана кважъна. Чату-

- Гъкъ? Ихътин затар гънвайди я абуруз? Сад-садалай фейи кесибар я вири.

- Инаг кълиз акът тавур мурадрин сурар я. Инсанар чипин риклин мурадар кълиз акъдуна патал алахънч. Садаз квенихъна, садас киче, мугъкульдаз регъуль. Абуруз кълан тахъай къван хъсанвилер за жуваз къватана. Килига, завай чуънгъурдални далдамдал ягъз жезва, яхътур чалал рахазва зун, гам хрун, къвал эцигун...

Гъар са къвалах алакъзва залай гила. Лагъана күтаягъ жедай къванди туш. Акъван мурадар авай хъи инсанрих...

- Заи мурадар ава-

нина?

- Ваъ. Вибур авач, - лагъана хъел кваз Кускафттарди.

- Вучиз?

- Вучиз лагъйтана вун жуван мурадрин гуъгъуна гътна, сад-сад абур кълиз акъдуз алахъна. Къе-пака мугъни арадал гътида вуна. Заз ви гъар са кардикай хабар ава. Гъвалий зи гуж къвердавай тимил жезвай. Вун иниз атунни гъдадавай я.

- За вун хуърят чукурда. Инсанрив абурун мурадар вахкуда за.

- Вучайтана завай мад ина амукиз хъжеч. Зун жув акътна хъфида, вун хътина бурувай яргъз жеда. Фена маса чекада къвал-югъ ийид жуваз. Ина авай къван мурадар лагъйтана, ваз кълан хъуналди инсанрив агақъдак. Абуруз чипиз кълан тахънамаз крат тукъула.

Икъл лагъана Кускафттар садлагъана кважъна. Хуъруз хтайла чатухъан инсанриз вичиз акурбур рахаз эгечина. Абуруз лагъйтана, касдин гафарин сакъана чалал хъжевачир. Ингье чатухъандилай инсанрин фикирар дегишариз, абуру чипихъ агъваз алахъна. «Жуван мурадрин чалал хъун, риклиз къана къваладин гуъгъуна аваз хъун са умърдихъ гала», - лугъуз инсанар гъвурда таза алахънавай чатухъан.

АЗИЗРИН Севда



хъандиз къил тарцин хъ-алхъамда туну килигиз кълан хъайила са къу ятани ам къенез ялна. На лугъумир, ам къакъан къвалалай агъ-уз аватнавай къван. Чиле акъур чатухъ-андин вилерилай мичивал фена. Вичел хтайла адаз вич дагъарда авайди акуна. Рап-Ираплавай къванерив, пекъдин парчайрин харайтив, гимишдинни цурцун кълапарив ацанвай чехи са дагъарда. Къах хънвай чатухъандин вилек Кускафттар акъвазнавай. И гъилера къаридин акунар адедин кичи кутадайбур тушири. Къекъифнавай къари.

- Икъван къизилар нивай гълил авуна вуна? – жузуна касди.

- Инсанривай.

- Вуна ибур чуънхнавайди я тахъуй?

Кускафттар ван азл хъуърена.

- Вучда къван чуънхнава? Абуру чипиз ибур вугузвайди я.



Кълар райондин Зинданмургъ хуърун юкъван мектебдин IX синифда къелзай Эла Серкеровадин лезги чалал газфни-газф рикл ала.

## РИКІЕЛ ХУЪХ!

Гафарин добра ачух тушир сесерин нубаттар ихътинбур ава:

1. Гафунин эхирда б n-диз, г k-диз, д m-диз, з ү-диз, ж ү-диз дегиши жеда. Месела: раб - рабар, муг - мугар, гад - гатар, лезъв - лекъвер, мез - мецер, раж - ражар ва мсб.

2. Эгер гафунин сифте кылеле авай сесер къалхандинбур ятла, гафунин эхирда авай б pl-диз, д ml-диз, г kl-диз элкъведа. Месела: тұлб - тұлпар, күбд - хъуълар, үлг - үлкілер ва мсб.

3. Гафунин эхирда авай нефес галай к kl-диз, т ml-диз, хъ къ-диз элкъведа. Месела: нек - неклер, мет - метлер, рехъ - рекъвер ва мсб.

## ЧИ ТАРИХРИКАЙ КХЬЕНВА

XV виш йисара са шумуд алимди лезгийрин тарихар кълемдиз къачунва. Абурукай Мегъамед Хиналугъвидин ктаб иллаки къиметлуди я. Чи машгъур алим, тарихдин илимприн доктор, профессор Амри Шихсаидова малумат гузтайвал, Мегъамед Хинелугъвидин вичин тъвар алачир эсерда (АКАК, т. II, док. №1300, ч.1076) Лакэдин (Лезгистандин), Дербентдин ва Ширвандин тарихар кълемдиз къачунва. Эсердин эхирда адаз вичин ктаб гъикл арадал атанатын къейд авунва: «За ибур вири вич Афрасим бегдин хва Магъмуд бегдин хва Къасим бегдин гъиле хъайи къадим несилдин тарцикай мен-фят къачуна Ахир Докъузпара къеледа кхъена... За, Аллагъдин мергъямдихъ мугътеж тир Мегъамед Хиналугъвидин, Худади заз регъим авурай, и къейдер пайгъамбардин тарихдалди 861-йисуз (1465-й. - ред) чипин арада Къуруш, Маза, Чикъчикъ, Къурагъ, Рутул хуърерай тир нуфузлу ксар авай 220 къван шагындин иштираквиледи кълемдиз къачуна.»

Мегъамед Хиналугъвидин вичин эсерда Ширвандин гъаким Султан Кершаспан гъакъиндай малуматриз гегъенш чка ганва. Султан Кершаспан Дербентдин лезги гъаким Мегъамед Дербентвидин хва Шейх I Ибрагим Дербенти я. Ада Къайтагъдин султан Мегъамед бегдин хва эмир Элфа душманрикай хвенай ва гуъгъунлай адад хва Мегъамед бег До-

## ЧИ БУБАЙРИ ЛАГЪАНДА...

- Нисинлай атай ракъини чими ийидач.
- Ракъининди гүнне я, циферинди - дере.
- Са чунукай гъал жедач, са тарцикай там жедач.
- Тади квай вацл гуълувъ агатда.
- Рикл дар тахъйтана, дұнья дар жедач.
- Хъсан къваладин жафа кважъда.
- Хъсан шивцин гуъгъуна руг жеда.
- Хъсан дуст күтаягъ жедай хазина я.
- Хъсан рухвайри пис бубайрин гъалаттар тикрап хъийидач.
- Хъсан хци бубадин тъвар хажда.
- Хъсан кардиз Аллагъди рехъ ахъйда.
- Хъсан веледди диде бубадин умърдихъ яргъи ийидач.
- Тек тар тата тахъуй.
- Тимил авай вуш хайитана къизил туш.
- Акъулсуз къил къезил жеда.
- Гзаф чидайди Тимил рахада.
- Дуст - чинал, душман - къулухъай рахада.
- Чинал чин чуъхъудайдавай, къулухъай дабан атлайдавай яргъа хъухъ.
- Балкандилай эвичина ламрал ақаҳмир.
- Меци датайди гапурди атлайдач.
- Ажал агақъай киши иесидин шаламар неда.

Гульхар ГУЛЬИЕВА

# ХЪСАН ЧЕШНЕ



Дагъустан Республикадин лезги районра дидед чал хүн, жегыл несилриз ам кланарун патал кылы тухузвай крати рикI шадарзава. И рекъяй Стап Сулейманан райондин чешне лагъайтIа, тай авачирди, руьгъ кутадайди я.

2014-ийсалай гатъунна райондин кылы авай чи тIвар-ван авай чалан алим Нариман Абдулмутилибован Талабуналди иин шегъре

рекъерин къерехда дидед чал хүннин важиблувал къалурзавай гафар кхъенвай баннерар кудун хъсан адетдиз элкъевенва.

«Дидед чал чи меденият, чи жуввал, чи фагъумар, чи гележег я», - лугъузвай Н.Абдулмутилибова и баннын иервилиз, абурад кхъенвай гафарин деринвиллизни метгеблувилиз фикир гузва

## РАХАЗВАЙ КЪВАНЕР

Чпел кхинар алай къадим къванериз алими «рахазвай къванер» тIвар ганва. Кыйблепатан Дагъустандин лезги хуерьай жагъанвай ихътин къванерал Х-ХIII виш ийсариз талукъ кхынар генани фад-фад дуьшуш жезва.

И кхъинрай чаз тарихдин газа сирер чир жезва. Месела, Цахур хуьруны патавай жагъанвай, 1278-ийсуз талукъ кхынар алай са къванцел Исли шамхала лезгийрин Хиц хуьр чинеба басрух гана чукъурнавайди къалурнава.

Луьчек хуьряй жагъанвай къванерал газа марагъула кхынар ала. Абури XII-XIII виш ийсара къелемдиз къачунвайбур я. Са къванцел араб кхъинралди хулагийрин гъаким Къази хандин къушунринни лезгийрин арада

кылы фейи ягъунрикай малumat ганва: «Къази ханди гзаф лезги хуърер барбатIа. Лезгийрини адан гзаф къушунар кукъварна.»

Са бязи къванерал абури кхъенвай ксарин тIварарни ала. Абурукай сад Гиблитан хва Лагъут Али я. Ада са къванцел ихътин гафар кхъенва: «Куыне кIвалер эзигзава, а кIвалера квевай кыл хуъз жедач. Куыне хазинаяр кIватIава, абури куьди жедач. Квез куь гылы гъат тийидай хътии затIарни кIанзава. Пек алукуналди квевай а пек мадни иерди ийиз жедач.



Ибур Гиблитан хва Лагъут Алиди кхъенвайди я.»

Тамилла БЕКЕРОВА,  
Дагъустан Республикадин  
Дербент шеър, муаллим

## ША ЛЕЗГИ ЧАЛАЛ РАХАН

### Деминихъ цIигелвал - Тоска по дему

- Тапана, тапана!  
- Тише, тише!

- Вучиз? Вуч хъанва?  
- Почему? Что случилось?

- Ваз ван къвзвачни? Далдамар ягъазва...

- Ты не слышишь? Звуки баранов...

- Гъа, гила ван хъана.  
- Да, вот теперь слышу.

- Яраб дем я жал?  
- Неужели дем?

- Ваъ, жеч. Чи патара шумуд иисар я демер амачиз. Квахънава адет. Вирибуру меънерар ресторанра ийизва гила.

- Нет, вряд ли. В наших краях уже много лет не устраивают дем. Исчез обычай. Теперь свадьбы играют только в ресторанах.

- Вуна вуч кIандатIани лагъ, им деминин ван я. Ахвайш!

- Говори что хочешь, но это звуки дема. Прелест!

- Я жал? Вуж ятIа и абат хийир хъайи деминин иеси?

- Неужели? Интересно, кто этот благословенный человек - хояин свадьбы?

- Агъа магъледа авай Хидиран меънерин эвергун атанвай имидиз наьк. ГъинватIани гъадан гададин дем я.

- Вчера дяде пришло приглашательное на свадьбу Хидира с нижней улицы. Скорее всего, это свадьба его сына.

- Лап заз шел атана. Жегыл береяр, КIара гразвай демер рикIел хтана. ХупI хъсан Чавар тир.

- Я аж прослезилась. Вспомнила молодость, веселые кусарские свадьбы. Хорошие были времена.

- Рушариз лагъ, дамахаррай. Зани чибуруз хабар гун.

- Предупреди девочек, пусть наряжаются. А я сообщу нашим.

- Исятда! Гъикъван Чав тир за аялриз чи жегыл берейрин демерикай ихтилатиз. «Яраб абуруз садра хъайитIани дем аквадатIа?» - лугъуз фикирдай за. Гила зи мурад къилиз акъатдай хътинг я!

- Сейчас! Я столько рассказывала детям о свадьбах времен нашей молодости. Все думали: «Увидят ли они дем хотя бы

разок?» Кажется, моя мечта наконец сбудется!

- Тади къачу, я вах. Фена вилик жергеда чкаяр къан, тахъйтIа амукуда чун масадбурун къамариз килигиз.

- Поторопись, сестра. Нужно успеть занять места в переднем ряду, а то придется на чужие затылки смотреть.

- Вунани къульнерик вегъидай са шал яхъ. Къуланфералди хтун авайди туш, гъа!

- А ты захвати шаль, чтобы на плечи накинуть. До полуночи даже не думай возвращаться!

- Демерихъ цIигел хъанвай жемятди пакамалди дем чукъуриз тадайди туш.

- Люди, изголодавшиеся по «дем»ам не дадут закончить свадьбу до самого утра.

- Чи аялризни демер къисмет жедай йикъяр хурай!

- Дай бог и нашим детям когда-нибудь сыграть дем!

- Амин.  
- Аминь.

Туъкуърайди:  
АЗИЗРИН Севда

## ГАФАЛАГ

Фанус	- экв гудай алат
Фарас	- балкълан (шагъматдин фигура)
Фартар	- цирицIар
ФетIер	- шараг (якIва жедай кукран, пепе-шепIедин)
ФечI	- экъу вили
Харак	- чукъван
Хаса	- гъеле
Хенек	- азарлу кас
Хъулаш	- ягъсуз дишегъли
Хъурхъуш	- чиркин пек
Цвягъ	- хузарин жуъре
ЦукъутI	- хуърувай яргъя малар хувзвай чкада авай кIвал
ЦубрекI	- закIам
Цус	- як квачир шурпа
Чевер	- жикIийрин жуъре
Читкен	- кылил кIараб
Чурна	- эхирдал къван тамам тушир
Чвекъ	- лап
Чидгъер	- кIарасдин къелечI хам
Чугъувал	- легъв
ШанатI	- пурни
ШинтIатIай	- нуькIрен са жуъре

## О НАС ПИСАЛИ...

Лезгины живут настоящим; как прошедшем, так будущем их мало или вовсе не интересует. По их понятиям, рассказы о прошедшем - праздник болтовня, рассказы о будущем - того хуже - сущая глупость; что будет, то предопределено Провидением, и человек не в силах изменить, нарушить ничего, что должно случиться с ним, - остаётся только ждать! Если Аллах пошлёт хорошее, то следует возблагодарить его; если дурное, то снова возблагодарить и переносить его с покорностью. Следовательно, при таких понятиях жизнь, само собой, ограничивается только нынешним днём; ум не работает и застой, бедствия, леность наложили свою тяжёлую печать на это бедное прозябанье нашего горца. Само собою разумеется, что прямо непосредственно обвинять их было нелепо. Причины, создавшие такой характер и склад жизни, большую частью не зависят от современного поколения: они кроются в прошедшем. Далее, кроме этого, наиболее знаменательного условия, нельзя ещё не признать и участия влияния природы. Хотя с одной стороны, под влиянием рельефа гор в характере обитателей их и вырабатывались некоторые черты, черты, вполне достойные уважения, как-то: отвага, любовь к Родине и независимости, гостеприимство, но, с другой стороны, и такие черты, как суеверие.

ВУЧЕТИЧ Н.Ф. Четыре месяца в Дагестане.  
жур. «Кавказ» №75. 1864

ВНИМАНИЮ ЧИТАТЕЛЕЙ!  
В районах республики на газету «Самур» можно подписаться коллективно и индивидуально в любое время. Годовая подписка составляет 15 манатов.

Справки по телефону: 432-92-17

“Samur” Ləzgi Milli Mərkəzinin idarə heyəti və «Samur» qəzeti kollektivinin Maksim Cavadova dayısı Abdulun vəfatından kədərləndiyini bildirir və dərin hüznlə başsağlığı verir.